

MŁODA POLSKA

Nazwa epoki

Młoda Polska Artur Górski w 1898 r. zatytułował w ten sposób cykl swoich artykułów programowych w krakowskim „Życiu”.

Neoromantyzm nawiązanie do romantyzmu: prymat uczuć, idealizm, indywidualizm, zainteresowanie metafizyką, subiektywizm, buntowniczość, odwoływanie się do przeszłości i nieoficjalnych źródeł kultury

Fin de siècle określenie poczucia schyłku cywilizacji, fr. ‘koniec wieku’

Modernizm fr. ‘nowoczesność’; nowe koncepcje sztuki i poglądy filozoficzne; odcięcie się od tradycji, a zwłaszcza od pozytywizmu; poszukiwanie nowatorskich, oryginalnych środków wyrazu w literaturze i sztuce

la belle époque ‘piękna epoka’, to czas szalonej zabawy, odrzucającej zahamowania obyczajowe czy religijne.

Symbolizm nazwa ta stosowana jest rzadziej, gdyż odnosi się nie tyle do cech całego okresu, ile raczej do głównego nurtu w sztuce młodopolskiej.

Ramy czasowe

Polska:

Początek: **1891** (wydanie I tomu poezji Kazimierza Przerwy-Tetmajera)

Koniec: **1918** (odzyskanie przez Polskę niepodległości)

Świat:

Początek: lata 60. XIX w.

Koniec: lata 60. XX w.

Filozofia i światopogląd

Artur Schopenhauer

Człowiek jest zły z natury.

- przeznaczeniem człowieka jest cierpienie
- człowiek to marionetka w rękach natury
- należy wyzbyć się wszelkich pragnień
- wolność to pogodzenie się z tym, co nieuchronne
- szczęście gwarantuje ucieczka w niebyt
- dążył do nirwany

Ojciec dekadentyzmu.

dekadentyzm - (chylenie się ku upadkowi) głosił przekonanie o upadku cywilizacji europejskiej, jej wartości moralnych i norm obyczajowych. Dekadenci przyjmowali postawę bierności i rezygnacji, nie mieli sił na walkę z bólem istnienia, jedynymi wartościami okazywały się sztuka i erotyka. Dekadentyzm łączy się też z tęsknotą do śmierci lub nirwany.

Nirwana - stan między śmiercią a życiem, do którego doprowadza wyzbycie się wszelkich pragnień i stopniowe odcięcie wszelkich powiązań ze światem zewnętrznym – stan totalnego spokoju i wyłączenia duchowego i cielesnego.

Friedrich Nietzsche

- głosił ideał „nadc człowieka” (teoria rasy panów)
- głosił relatywizm poznawczy
- dzieli ludzkość na dwie grupy: panów i niewolników.
- był zaciętym wrogiem chrześcijaństwa i demokracji

Nadc człowiek - człowiek wyzwolony, swobodny, mający prawo do życia poza dobrem i złem; nadc człowiek miał odznaczać się siłą wewnętrzną, biologiczną aktywnością (kult witalizmu), tężyzną fizyczną. Nadludzie powinni stworzyć sobie własne zasady moralne, odpowiednie dla swojej osobowości i środowiska.

Witalizm – wiązał się z filozofią N.; podkreślał wiarę w możliwości twórcze, umiejętność wyrabiania w sobie doskonałych cech osobowościowych, Witalizm postulował kult aktywności, ruchu, dynamizmu, życia.

Relatywizm poznawczy - za prawdę uznają to, co służy życiu. Człowiek ze swoich subiektywnych doznań tworzy sobie obraz świata, który musi być prawdziwy, skoro może w nim żyć.

Henri Bergson

- uważał, że poznanie świata powinno odbywać się na drodze intuicji
- świat i człowiek podlegają prawom nieustannego rozwoju. Motorem tego rozwoju jest siła tkwiąca w istotach żywych
- rozróżniał dwie moralności: statyczną, narzuconą człowiekowi przez społeczeństwo i dynamiczną, która zmienia się w zależności od sytuacji i potrzeb

intuicjonizm - intuicja pozwala na całościowy ogląd rzeczywistości; pozwala człowiekowi wniknąć w siebie, a tym samym poznawać samego siebie

Franciszkanizm - nawiązanie do filozofii św. Franciszka z Asyżu, pogodna afirmacja życia, harmonii, piękna przyrody, z którą zespolony jest człowiek, afirmacja prostoty życia codziennego, pogodzenie się z losem, akceptacja życia zgodnego z zasadami ewangelicznymi (np. Staff)

afirmacja życia - pozytywny stosunek do życia, miłość do tego co nas otacza.

Nurty w sztuce

Impresjonizm - nazwa pochodzi od obrazu Claude'a Moneta *Impresja – wschód słońca*. Impresja to po francusku wrażenie.

W literaturze:

- pojawiał się przede wszystkim w liryce
- opisywanie wrażeń i doznań podmiotu lirycznego
- rezygnacja z realistycznego przedstawiania rzeczywistości na rzecz nastrojowości

-
- synestezja – kojarzenie różnego typu wrażeń
 - muzyczność utworów
 - rozluźnienie kompozycji
 - fragmentaryczność

W malarstwie:

- pastelowe, świetliste kolory
- utrwalanie ulotnych wrażeń
- zacieranie konturów, farby nakładane krótkimi uderzeniami pędzla
- ukazywanie świata postrzeganego subiektywnie przez malarza w danej chwili
- tworzenie w plenerze

Przykłady: Kazimierz Przerwa-Tetmajer „Melodia mgieł nocnych”, Stefan Żeromski „Ludzie bezdomni”, Edgar Degas „Tancerki”

Ekspresjonizm - (łac. expressio 'wyrażanie, wyraz') według ekspresjonistów dzieło miało być świadectwem indywidualnego, niepowtarzalnego sposobu odczuwania.

W literaturze:

- dzieło wyraża wewnętrzny świat człowieka, jego emocje, namiętności i przeżycia
- uniwersalny bohater
- mocne, wyraziste środki wyrazu
- przerysowanie
- groteska
- łączenie sprzeczności, np. patosu z wulgarnością

W malarstwie:

- deformacja i przerysowanie, antyestetyzm
- kontrasty barw
- sztuka nie służy przedstawieniu rzeczywistości
- silne oddziaływanie na emocje odbiorcy
- ostre kontury
- egzaltacja

Przykłady: Edwarda Muncha „Krzyk”, Jan Kasprówicz

Symbolizm – związany genetycznie z literaturą francuską. Manifest „Le Symbolisme” 1886 na łamach dziennika „Le Figaro” podpisany przez poetów Jeana Moreasa i Paula Adama.

W literaturze:

- wyrażenie niewyrażalnego za pomocą symbolu
- sugerowanie ukrytych treści
- aluzyjność, wieloznaczność
- muzyczne ukształtowanie wypowiedzi
- wprowadzenie swobodnej formy wiersza wolnego
- rozluźnienie kompozycji

W malarstwie:

- wyrażenie życia duchowego człowieka
- tego, czego nie da się wyrazić dosłownie
- zastosowanie symbolu pozostawiającego interpretację dzieła odbiorcy
- korzystanie z różnych technik plastycznych

Przykłady: Jacek Malczewski „Pytia”, Stanisław Wyspiański „Wesele”

Secesja - (łac. secessio – oddzielenie się, wystąpienie)

- chęć stworzenia nowego jednolitego stylu (stąd nazwa art nouveau) w różnych dziedzinach sztuki: malarstwie, rzeźbie, architekturze, sztuce użytkowej
- płynność, falistość linii
- bogata ornamentyka abstrakcyjna lub roślinna
- źródłem inspiracji sztuka orientalna
- swobodne układy kompozycyjne
- subtelna, pastelowa kolorystyka
- asymetria

Naturalizm - (łac. natura, fr. naturalisme) stanowisko dążące do wyjaśnienia rzeczywistości przyczynami naturalnymi

W literaturze:

- Pojawiał się głównie w epice
- maksymalny obiektywizm w przedstawianiu fabuły
- ograniczenie fikcji na rzecz wiarygodnego przekazu
- przeniesienie teorii walki o byt Darwina na grunt powieści
- podporządkowanie prawom biologii
- brutalność obrazowania
- autentyzm językowy – żargon,
- dosadne słownictwo

W malarstwie:

- fotograficzne odwzorowanie natury w malarstwie i potocznej rzeczywistości
- dokumentaryzm
- obrazowanie ciemnych stron życia, ludzkiej biedy, marginesu społecznego

Przykłady: Leon Lhermitte „Zapłata żniwiarzy”, Władysław Reymont „Chłopi”.

Poeta wyklęty

poeta wyklęty - zbuntowany przeciw społeczeństwu, poeta przekraczający normy obyczajowe.

„Statek pijany” J. A. Rimbaud

Manifest wolności połączonej z ucieczką w otwarte morze i odrzuceniem wszystkich codziennych zobowiązań. Jednak okazuje się, że to nie tylko upojna radość, ale i tęsknota.

„Padlina” - Charles Baudelaire

Wiersz oparty jest na kontraście. Poeta zestawia w nim piękno, młodość i witalność z odrażającą brzydotą rozkładu. W dosadny sposób ukazuje ludzką przemijalność. Śmierć jest traktowana w tym kontekście jako naturalna i nieunikniona konsekwencja życia.

Mit artysty i sztuki

Sztuka dla sztuki

Sztuka jest celem samym w sobie. Sztuka powinna być wartością absolutną, nie podporządkowaną żadnym celom.

„Wesele” S. Wyspiański

Artyści, których reprezentuje Poeta (K. Przerwa-Tetmajer) zostali osądzeni jako ci, którzy działają ze szkodą dla narodu. Ich twórczość zabija nadzieję, zniechęca. Nie służy dobru, walce ani życiu. Nie podnosi ducha narodu. (Rozmowa Rycerza z Poetą)

Inny przedstawiciel artystów to Pan Młody (Lucjan Rydel). W jego przypadku dopatrujemy się zjawiska chłopomanii. Mężczyzna jest zafascynowany wsią, jednak wie o niej bardzo mało.

„Evviva l'arte” – K. Przerwa-Tetmajer

Każdy wers rozpoczyna się okrzykiem „*Niech żyje sztuka!*”. Podmiotem lirycznym są poeci, dla których jedynie sztuka jest wartością. Sztuka daje artystom przewagę nad zwykłymi ludźmi i czyni ich „*królami bez ziemi*”.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer

W tekstach pisanych przez tego poetę możemy dostrzec echa filozofii Schopenhauera (dekadentyzm, pesymizm, ucieczka do nirwany).

„Koniec wieku XIX”

Programowy wiersz Młodej Polski, wyrażający dekadenski pesymizm końca wieku. Człowiek nic nie znaczy, jest tylko „*mrówką rzuconą na tory*”, która nie ma żadnych szans w walce z losem. Człowiek końca wieku jest przepelniony poczuciem beznadziejności, jest bezradny i nie znajduje żadnego ratunku.

„Hymn do Nirwany”

Utwór jest formą litanii. Podmiot liryczny błaga o kres cierpień, jakie niesie ze sobą życie. Dla tego człowieka nirwana wydaje się zbawieniem.

„Nie wierzę w nic”

W sonecie podmiot liryczny przedstawia swoje przekonanie o zniszczeniu wszystkich ideałów, marzeń. „*Konieczność jest wszystkim, wola ludzka niczym.*”. Podmiot liryczny nie ma żadnych perspektyw, pragnie nirwany. Cały utwór jest utrzymany w klimacie dekadentyzmu.

„Anioł Pański”

Autor sięga po przygnębiające obrazy (cmentarz, groby), aby wywołać u czytelnika nastrój melancholii, smutku. Podmiot liryczny mówi o tym, że życie ludzkie jest tylko smutnym pozbawionym celu przemijaniem. Występuje tutaj psychizacja krajobrazu.

Psychizacja pejzażu - wyrażanie stanów psychicznych za pośrednictwem opisów krajobrazu. Uczucia rodzące się w duszy są wyniesione w krajobraz i powracają jako impulsy płynące od natury do człowieka. Krajobraz jest stanem duszy.

„Melodia mgieł nocnych”

Obraz gór oglądanych nocą. Podmiot liryczny chciałby zespolic się z przyrodą, by oderwać się od ziemskich spraw i zbliżyć do tajemnicy istnienia. Poeta ukazuje ulotne piękno chwili, która go zachwycała.

„Lubię kiedy kobieta...”

Erotyk, w którym miłość przedstawiona jest jako zachwyty nad cielesnością kobiety i pobudzeniem zmysłów.

Etapy twórczości Jana Kasłowicza

1. Społeczny

W tym okresie poeta jest rzecznikiem skrzywdzonych i poniżonych. Sam pochodził z biednej rodziny chłopskiej i doświadczenia głodu czy poniżenia nie były mu obce.

Cykl sonetów „Z chałupy”

W wierszach tych mamy do czynienia z nagromadzeniem obrazów budujących wizję świata okrutnego i dostarczającego swoim mieszkańcom jedynie negatywnych doświadczeń.

2. Buntowniczy

Pod wpływem procesów zachodzących w europejskiej poezji tego czasu w liryce Kasprowicza pojawiają się elementy symbolizmu i impresjonizmu.

Cykl sonetów „Krzak dzikiej róży”

Cykl interpretuje się więc przez poetykę symbolizmu i impresjonizmu. We wszystkich czterech odsłonach tego samego krajobrazu eksponuje poeta w szczególności dwa jego elementy: krzak dzikiej róży wtulony w skalne załomy i próchniejącą limbę powaloną przez burzę.

róża - uosabia piękno, młodość, życie, zdrowie, wolę przetrwania, pełnię sił twórczych, ale także lęk istnienia, dekadencją melancholię, kruchość.

Limba - to symboliczne upostaciowanie brzydoty, starości, śmierci, słabości, choroby, przemijania, zniechęcenia, przegranej z losem.

„Dies irae”

Jest to jeden z pierwszych polskich utworów ekspresjonistycznych. To niejako patetyczny, poetycki reportaż z dnia Sądu Ostatecznego. Wszystkie formy życia ulegają rozpadowi. Poeta przesuwa przed naszymi oczyma przerażające obrazy zagłady świata.

Obraz Boga: wizja Boga przerażającego, silnego, surowego i bezlitosnego.

Obraz człowieka: reprezentowana przez Adama słabość ludzka. Człowiek jest wydany na pastwę pokus i żądz.

katastrofizm - postawa wyrażająca przeświadczenie o nieuniknionej, gwałtownej zagładzie obecnej formy świata i cywilizacji, całkowite zatracenie wartości, które stoją u podstaw człowieczeństwa.

3. Franciszkański

Jan Kasprówiczu odczuwa zgodę na świat i życie takie, jakie są, postrzega życia jako pełne harmonii, ładu, piękna. Poeta godzi się z Bogiem.

Cykl sonetów „Księga ubogich”

Tytuł tego zbioru wierszy nawiązuje do tradycji średniowiecznej. Biblia ubogich, to zbiór drzeworytów przedstawiających sceny biblijne. Adresowana była do ludzi nieumiejących czytać. Teksty nie są jednorodnie tematycznie: mamy tu erotyki, wiersze o przyrodzie, a także utwory patriotyczne.

Leopold Staff

„Deszcz jesienny”

Impresjonistyczne przedstawienie świata, na które składają się trzy wizje: korowód mat, które, zawodząc idą przez ogród, wspomnienie pogrzebu i niespełnionej miłości oraz obraz diabła płaczącego, gdy zobaczył, ile zniszczeń spowodował w pięknym ogrodzie. Obrazy przypominają sen, całość przepiękna jest smutkiem. Świat jest pogrążony w apatii, marazmie, pustce. Utwór może być interpretowany jako wyraz stanu psychicznego podmiotu lirycznego - obraz wewnętrzny, duszy dekadenta.

„Kowal”

Symbol walki z typowym dla dekadentyzmu przejawem zniechęcenia, pesymizmu, z poczuciem bezradności. Podmiot liryczny to **nadczłowiek***, kształtuje w poczuciu wolności i siły swoje wnętrze. Osoba mówiąca wskazuje na źródło siły i aktywności życiowej, na pracę nad własnym charakterem. Każdy przejaw słabości powinien być odrzucony. Sonet stanowi wezwanie do kształtowania własnej siły, przede wszystkim duchowej, nie fizycznej.

*Filozofia Nietzschego

„Wysokie drzewa”

Natura jest poetą-rzeźbiarzem. Obcowanie z przyrodą staje się dla człowieka natchnieniem, możliwością wyzwolenia potencjału duchowego i twórczego. Podmiot liryczny zachwyca się nad malarsko przedstawionym krajobrazem.

Poeta zwraca się w stronę klasycyzmu: pogodzenie z życiem, filozofia ładu, trzynastozgłoskowiec ze średniówką po siódmej sylabie, słownictwo proste, nasycone niecodziennymi zestawieniami.